

Вольська Г.К.

УДК 338.335

ДИНАМІКА ТА ТЕНДЕНЦІ ІННОВАЦІЙНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Актуальність. Перехід економіки України на інноваційний шлях розвитку зумовлює динаміку економічного зростання і інтенсивність інноваційної діяльності підприємств всередині галузей і в світовому господарстві. Інтеграційні процеси у світовій економіці неминуче втягують Україну в систему створення, освоєння і поширення нововведень. Інноваційна діяльність є важливою невід'ємною частиною роботи сучасного промислового підприємства. Вона є рівноправним видом діяльності поряд з оперативною, фінансовою, інвестиційною, маркетинговою діяльністю. І тому потребує такого ж контролю з боку держави, як і інші види діяльності підприємства. Однак у системі державного контролю та спостереження за діяльністю підприємства відсутні спеціалізовані органи, які контролюють такий важливий напрямок діяльності підприємства як інноваційна. Відсутність такого контролю в умовах ринкової економіки призводить до численних перекосів впливу інноваційної діяльності підприємства на навколишнє середовище і, як наслідок, дисгармонії у всій системі інноваційного розвитку України.

Аналіз різноманітних вітчизняних і зарубіжних літературних джерел дозволяє зазначити, що на сучасному етапі поки не закладений теоретичний фундамент аналізу рівня інноваційності діяльності підприємства. Дослідженню поняття інноваційності присвячені роботи Г.А. Хацкевича [5], Б.Д. Бабаєва [8], Кузьмін О.Є. [1], В.М. Шувалова [11], Ж.М. Аксьонової [7], С.Р. Яголкового [12], В.М. Ячменьова [6], Л.Р. Батукової [9]. Зарубіжні вчені Санто Б., Портер М. [10], Твісс Б. [4] та ін. розглядали інноваційність як один з найважливіших факторів конкурентоспроможності промислового підприємства. Етапи організації інноваційної діяльності підприємства розглянуті С.А. Агапцовим, А.Ю. Єгоровим, О.Ю. Кузнецовим, Куїном Дж.Б., Мінцбергом Г., Нойбауером Х., Н.А. Сафроновим, А.А. Трифіловою, Д.В. Хавіним [2,3].

Незважаючи на значну кількість робіт, в економічній літературі недостатньо вивчені особливості вибору ефективної стратегії інноваційного розвитку підприємства з урахуванням комплексної оцінки рівня інноваційності його діяльності. Ця область не отримала гідного освячення у вітчизняній економічній літературі і має певну новизну. Все це стало підставою для вибору напрямку дослідження, визначення цілей і завдань дослідження.

Мета нашого дослідження полягає у аналізі передумов оцінювання рівня інноваційності діяльності промислового підприємства. Для досягнення мети вирішено такі основні завдання: аналіз сучасного стану інноваційної діяльності промислових підприємств України; аналіз динаміки та тенденцій інноваційності діяльності підприємства; вибір і обґрунтування підходів щодо оцінки рівня інноваційності діяльності підприємства.

Сучасні перспективи економічного розвитку України пов'язуються з високотехнологічними й конкурентоспроможними підприємствами, господарська діяльність яких створювала б синергетичний ефект із національною економічною системою. Такий ефект можливий лише за наявності інноваційного розвитку підприємств, які складають основу конкурентоспроможності національної економіки. Згідно з [17], обсяг промислового виробництва в Україні за підсумками 2010 року зріс на 11,0%, що виявилось набагато краще підсумкового результату 2009 року, коли промисловість України продемонструвала негативну динаміку, знизившись відразу на 21,9% (рис. 1).

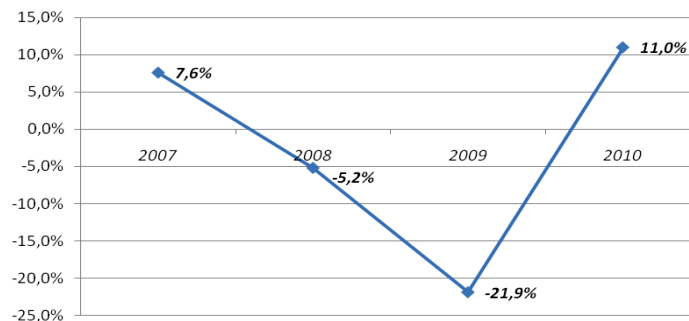

Рис. 1. Динаміка обсягів промислового виробництва України у 2007-2010 рр.

Варто відзначити, що промисловість України показала зростання вперше за останні три роки, що говорить про поступовий вихід виробничого сектора країни з кризового стану (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка обсягів промислового виробництва України за основними галузями у 2009-2010 рр.

Позитивну динаміку продемонстрували практично всі основні галузі промисловості України, за винятком сектора з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки, в якому обсяг виробництва за підсумками 2010 року знизився лише на 0,1%. При цьому максимальний річне зростання обсягів промислового виробництва був зафіксований у наступних галузях: машинобудування (+34,5%); хімічна промисловість (+21,5%); металургія (+12,3%).

В умовах погавлення економіки з початку 2010 року в Україні спостерігається поступове відновлення позитивної динаміки економічного зростання. На сьогоднішній день практично за всіма напрямками соціально-економічного, суспільного розвитку можна спостерігати достатньо неоднозначні тенденції – як позитивні, так і такі, вирішення яких потребує дуже серйозної роботи і об’єднаних зусиль.

Промисловість – найважливіша структурна ланка господарського комплексу України. На неї припадає 1/3 основних фондів, понад 35% населення, зайнятого в народному господарстві. Провідна роль промисловості в економіці України визначається, перш за все, тим, що, забезпечуючи всі галузі народного господарства знаряддями праці та новими матеріалами, вона є найбільш активним фактором науково-технічного прогресу і розширеного відтворення в цілому.

У 2010 році порівняно з попереднім 2009 роком обсяги випуску продукції промислового виробництва збільшились на 33%, при чому збільшення випуску продукції спостерігалось за всіма основними видами діяльності (див. рис. 1, 3) [7]. Однак обсяги інноваційної продукції постійно знижувалися протягом 2008-2010 рр.. Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції скоротилась у 2010 р. до 3,8%, порівняно з 2008 та 2009 рр., коли цей показник становив відповідно 5,9% та 4,8%. Це пов’язано із зниженням споживчого попиту як населення, так і попиту на продукцію промислового призначення, зумовленого фінансово-економічною кризою.

Проте поступове відновлення вітчизняного промислового виробництва демонструє здатність України вже найближчим часом закріпити позитивну динаміку економічного зростання, а відтак і можливість здійснення інноваційної діяльності.

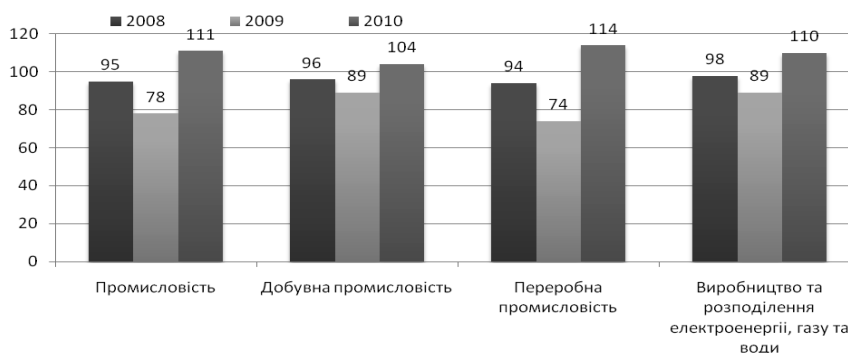

Рис. 3. Індеси промислової продукції за видами діяльності (у % до попереднього року) [17]

Відповідно до статистичних даних, питома вага українських підприємств, що впроваджували інновації, поки що є невисокою порівняно із докризовим станом. Загалом 2008–2010 рр. характеризуються незначними коливаннями частки таких підприємств в межах 10,7–11,5% (рис. 4).

Рис. 4. Динаміка питомої ваги підприємств, що займались інноваціями за 2008-2010 рр

На рис. 5. видно різке зниження обсягів виробництва нових видів техніки у 2009 році проти 2008 на 117 найменувань. Проте вже у 2010 році за даним показником намітилось поступове збільшення (+22 найменування). Впровадження нових технологічних процесів на вітчизняних промислових підприємствах характеризується зростом на протязі 2008-2010 рр.. Однак у 2010 році у їх об'ємі значно знизилася частка маловідходних, ресурсозберігаючих та безвідходних технологічних процесів. Це свідчить про негативне явище повернення промисловості України до сировинного ухилу.

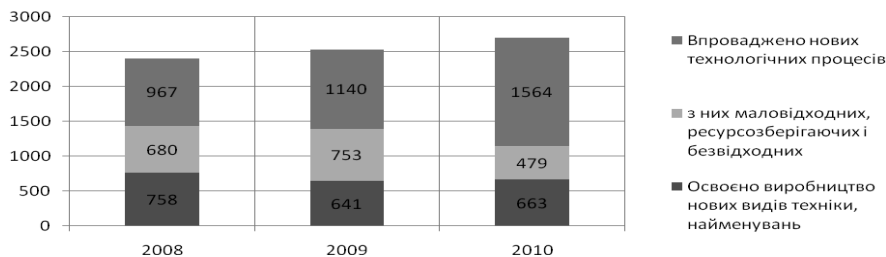

Рис. 5. Впровадження інновацій на промислових підприємствах України.

Ключовою проблемою є неефективна структура інноваційних витрат - більш як 60% інноваційних коштів спрямовується на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення.

Структура витрат за видами інноваційної діяльності відзначається значними диспропорціями та неефективною структурою (рис. 6). У галузях вітчизняної економіки з високою інтенсивністю інноваційних витрат (крім машинобудування) майже 100% витрат використовується саме на придбання обладнання.

Про неприйняття вітчизняним бізнесом новітніх досягнень науки і техніки свідчить рівень витрат на придбання нових технологій – найнижчий з напрямів витрат. Найбільшого значення цей показник досяг у підприємств з виробництва коксу, продуктів нафтопереробки – 40,9%, легкої промисловості – 10,0%, хімічного виробництва – 5%.

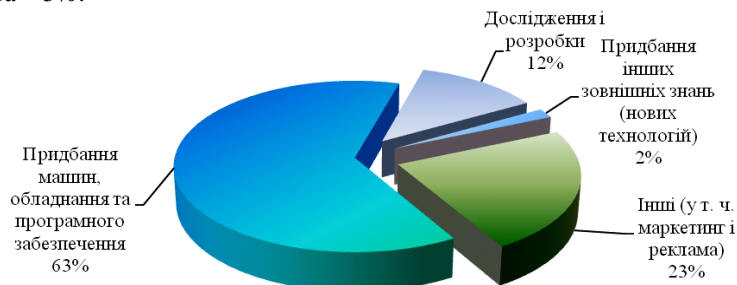

Рис. 6. Структура обсягів інноваційних витрат на промислових підприємствах України.

В той же час найбільш високою часткою підприємств, що запроваджували інновації, визначається виробництво коксу та продуктів нафтопереробки (35% загальної кількості підприємств підгалузі); хімічна і нафтохімічна промисловість (24%), машинобудування (24%), металургія та обробка металу (17%), харчова промисловість (16%). Близько половини (43,7%) всієї виробленої інноваційної продукції припадає на Донецьку та Дніпропетровську області, де більшість підприємств належать до зазначених галузей (табл. 1).

Таблиця 1. Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації впродовж трьох років (2008-2010), за типами інновацій за видами діяльності (відсотків до загальної кількості обстежених)

	Інноваційна продукція	Інноваційні процеси	Організаційні інновації	Маркетингові інновації
Промисловість, усього	10,6	10,6	4	4
Металургія	12,8	12,1	3,9	3,9
Машинобудівництво	20,9	16,9	7,8	7,1
Хімічна промисловість	16,4	14,5	6,8	6,2
Легка промисловість	6,1	6,4	2,8	2,5
Харчова промисловість	10,9	10,5	3,5	5

Стан інноваційної діяльності промислових підприємств є своєрідним поєднанням наслідків розвитку патентно-ліцензійної діяльності, з одного боку, та особливостей економічного становища підприємств – з іншого. Статистичні дані про впровадження інновацій в промисловості дозволяють зробити висновок, що частка підприємств, які впроваджують інновації, різко зменшилася і в останні роки становить менше однієї восьмої загальної кількості підприємств (див. рис. 4).

Серед головних причин негативних тенденцій у цій сфері – тривалий спад промислового виробництва, відсутність власних коштів на інновації при дорожнечі кредитів, розукрупнення підприємств в процесі

приватизації, що в багатьох випадках супроводжувалося руйнуванням інноваційної інфраструктури, незацікавленість нових власників, в тому числі іноземних, у впровадженні інновацій, які приводять до поліпшення матеріальної бази виробництва.

Світовий і вітчизняний досвід розвитку ринкової економіки дає багато прикладів щодо шляхів підвищення конкурентоспроможності як промислового виробництва, так і цілих країн. Але всі їх можна звести до трьох основних варіантів [29]:

1) отримання конкурентних переваг за рахунок дешевих або дефіцитних національних ресурсів (людський капітал, мінеральна сировина, енергоресурси);

2) наздоганяюча модернізація виробничого апарату з використанням власних, а частіше запозичених досягнень науково-технічного прогресу;

3) стратегія інноваційного прориву, яка передбачає суттєву активізацію інноваційних процесів, інтелектуальний розвиток людського капіталу, перехід до системної генерації ідей, розповсюдження і використання знань.

Україна на початку економічних реформ досить широко використовувала перший варіант конкурентної стратегії. Це дало їй змогу не тільки утриматися, але й дещо розширити свою присутність на світовому ринку. Платою за це став сировинний ухил структури промислового виробництва, жорстка залежність від кон'юнктури світового ринку і імпорту енергетичних ресурсів, нерозвинений внутрішній ринок, прогресуюче забруднення довкілля, що спричинило погіршення стану здоров'я і досить повільні темпи зростання добробуту населення.

Наприкінці 90-х років і особливо на початку нового століття сталася спроба забезпечити конкурентні переваги за допомогою другого варіанта. Це дозволило дещо активізувати промислове виробництво, збільшити асортимент конкурентних товарів, розширити міжнародну співпрацю промислових підприємств, проте попередній аналіз свідчить, що «наздоганяюча модернізація», навіть з використанням запозичених інновацій, хоча дещо і підвищує конкурентні можливості вітчизняних виробників, але в цілому лише закріплює периферійний статус української промисловості з обслуговування потреб країн індустріального центру.

Економічно розвинуті країни починаючи з останньої чверті минулого століття почали активно використовувати третій варіант конкурентної стратегії, в основі його лежить активізація інноваційної діяльності, зростання ролі гуманітарної сфери, високих інформаційних технологій, постіндустріальних принципів суспільного розвитку.

Для України, яка прагне підвищити свою конкурентоспроможність і увійти в коло економічно розвинутих країн світу найбільш оптимальним розв'язанням проблеми вбачається саме третій варіант – стратегія інноваційного прориву.

Підстави для такого твердження дають позитивні зміни, що відбуваються в розвитку промисловості останнім часом, а саме:

- зростання промислового виробництва набуло стабільної динаміки;
- відбувається якісний структурний злам у тенденціях розвитку промислового виробництва на користь наукоємних і високотехнологічних видів промислової діяльності;
- позначилися позитивні зрушення в технологічній структурі промислового виробництва;
- технологічні лідери промислового комплексу успішно освоюють зарубіжні ринки високих технологій;
- зростає інвестиційна активність в галузі [11].

Промисловість має всі ознаки стати основним носієм технічного прогресу та джерелом зростання національної конкурентоспроможності.

Структурно-інноваційне вдосконалення виробництва стає визначальним чинником розвитку та підвищення конкурентоспроможності. Цей процес вже розпочався, але його гальмує невирішеність багатьох питань нормативно-правового, організаційного і фінансового забезпечення.

У цьому зв'язку нами здійснено спробу ліквідувати існуючі прогалини та розбіжності шляхом використання сутнісного підходу до визначення інноваційності діяльності промислового підприємства з метою виявлення реального її рівня досліджуваного об'єкта, структуривання цієї категорії, виділення складових елементів, побудови моделі, яка відображає сутність та важливість цього питання, розробки рекомендацій з побудови інноваційної діяльності та формування інноваційної стратегії підприємства.

Джерела та література:

1. Кузьмін О. Є. Методологічні підходи до оцінювання інноваційності технологічних процесів машинобудівних підприємств / О. Є. Кузьмін, В. Й. Жежуха // Економіка та держава. – 2009. – № 6. – С. 24-29.
2. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент : учеб. для вузов / Р. А. Фатхутдинов – 5-е изд. – СПб. : Питер, 2005. – 448 с.
3. Садков В. Г. Управление инновационной деятельностью в регионах и совершенствование ее информационно-статистического обеспечения / В. Г. Садков, Н. Е. Богма // Управление общественными и экономическими системами. – 2010. – № 2. – С. 68-72.
4. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс. – М. : Экономика, 1989. – 510 с.
5. Хацкевич Г. А. Инновационность предприятия: критерии и подходы к измерению / Г. А. Хацкевич, С. В. Опекун // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2011. – № 24. – С. 95-102.

6. Ячменьова В. М. Обґрунтування інструментарію оцінки рівня інноваційності / В. М. Ячменьова, В. О. Кузьмич // Культура народів Причорномор'я. – 2011. – С. 160-164.
7. Аксенова Ж. Н. Инновационность экономики региона как предпосылка перехода к новому типу развития : [Электронный ресурс] / Ж. Н. Аксенова. – Режим доступа : <http://www.lib.tusur.ru/>
8. Бабаев Б. Д. Инновационность: факторы торможения : [Электронный ресурс] / Б. Д. Бабаев. – Режим доступа : <http://newpoliteconomy.org/publications/articles/169.pdf>
9. Батукова Л. Р. Инновационность, как важнейшая социально-экономическая категория : [Электронный ресурс] / Л. Р. Батукова. – Режим доступа : <http://econference.ru/blog/conf06/216.html>
10. Портер Майкл. "Diamond concept" : [Электронный ресурс] / Майкл Портер. – Режим доступа : http://cryptograd.ru/asteo/kazancev_osnovy_innovacionnogo_menedzhmenta_2004_20.html
11. Шувалов В. Н. Влияние инновационной активности на повышение конкурентоспособности предприятия : [Электронный ресурс] / В. Н. Шувалов // Российское предпринимательство. – 2004. – № 10. – Режим доступа : <http://creativeconomy.ru/articles/6759/>
12. Яголковский С. Р. Психологические детерминанты успешности инновационной деятельности : [Электронный ресурс] / С. Р. Яголковский. – Режим доступа : <http://www.slidefinder.net/p/presentation2010/20537650>

Гальперина С.А.

УДК 3315:331.101(477.75)

ОЦЕНКА ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРУДА В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ КАЧЕСТВЕННЫХ ХАРАКТЕРИСТИК ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА КУРОРТНОГО РЕГИОНА (на примере АРК)

Актуальность оценки качественных характеристик трудового потенциала курортного региона обусловлена возрастающими требованиями на рынке курортно-туристских услуг и необходимостью развития профессиональных компетенций персонала. Именно оценка качественных характеристик трудового потенциала позволяет определить степень удовлетворенности регионального и отраслевого рынка труда высокопрофессиональной рабочей силой, а также тенденции и возможности будущих социально-демографических изменений.

В современной экономической науке представлены различные теоретические подходы, в рамках которых рассмотрены сущность, понятие и структура рынка труда, количественные, а также качественные характеристики дефиниции «трудоустройство». Так, Научный интерес представляют работы ученых Топилина А.В.[10], Васильченко В.С.[1], Калина А.В.[4], Гришнова О.А.[3], Мартяковой Е.В.[5], Фатхутдинова Р. А.[12], Михуринской Е.А. [6] и других. Вместе с этим, требуют дальнейшего уточнения теоретико-прикладные подходы к формированию, использованию и развитию трудового потенциала, учитывающие особенности социально-экономического развития курортного региона. Свойственная курортным регионам высокая зависимость социально-трудовой стабильности от ритмичности работы рекреационных предприятий и региональных возможностей общественного развития усиливает кризисные явления характерные современному состоянию трудового потенциала и рынка труда Украины. Все выше перечисленное требует постоянного динамичного анализа состояния не только количественных, но и качественных характеристик трудового потенциала. Поэтому **целью данной статьи** является формализация результатов оценки социально-трудовых тенденций развития рынка труда АРК Крым.

Результаты исследования. Основу подхода к оценке трудового потенциала курортного региона составляет необходимость выявления тенденций формирования и условий реализации трудового потенциала, принимая во внимание характер влияния демографических, социальных, экономических и экологических факторов, а также определение потребности в трудовом потенциале с учетом санаторно-курортной и туристской специализации экономики региона. Апробация данного подхода на примере рынка труда АРК Крым позволила получить результаты, отражающие закономерности процессов формирования, использования и развития трудового потенциала, а также оценить степень влияния на него социальных факторов региональной среды.

Следует отметить, что результаты анализа основных показателей, отражающих особенности современного рынка труда АРК Крым [2] и тенденций демографического развития, позволили выявить кризисные тенденции, такие как: увеличение численности уволенных, снижение спроса на рабочую силу, скрытую безработицу, высокий уровень нагрузки на одно рабочее место. Данные тенденции негативно влияют на формирование качественных характеристик трудового потенциала региона, снижая профессиональные компетенции трудоактивного населения.

Однако результаты оценки качественных характеристик трудового потенциала, представленных показателями подготовки и повышения квалификации кадров в АРК, уровня образовательных возможностей и доходов населения, уровня травматизма на производстве, состояния здоровья и бедности населения, подтвердили наличие незначительных положительных тенденций, предопределяющих активизацию рынка труда региона. Так, в 2009 году увеличилась (на 14,97%) численность работников, прошедших повышение квалификации и на 1,3% уровень их соотношения к общему числу сотрудников. К сожалению, общий уровень освоения работниками новых профессий в 2009 г. значительно снизился (на 14,8%), тем самым обусловив снижение (на 0,3% в 2009 г.) их численности по отношению к общей